

BOSHLANG'ICH SINFLAR O'QUVCHILARIGA FE'L SO'Z TURKUMINI
O'RGATISHDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH

Tojiyeva Dilnoza Pardayevna
Termiz davlat pedagogika instituti talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich sinflar o'quvchilariga fe'l so'z turkumi mavzusini tushuntirish metodlari, qo'llanishi mumkin bo'lgan interfaol usullar berilgan bo'lib, undan boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalari va o'qituvchilar foydalanishlari mumkin.

Kalit so'zlar: so'z turkumlari, fe'l, o'tgan zamon, hozirgi zamon, kelasi zamon, interfaol metodlar.

Boshlang'ich ta'lim (BT) – umumiy o'rta ta'limning dastlabki bosqichi O'zr da boshlang'ich ta'lim 1 – 4 sinflarda bolalarga ilk ta'lim berish, ularni ma'naviy kamol topdirishning boshlang'ich davri hisoblanadi. [1] Hozirda Respublikamiz ta'lim sohasidagi asosiy mavzulardan biri o'quvchilarga bilim berishda yangi usullarni topish o'rganish va buni ta'lim jarayonida samarali qo'llash. Bundan ko'zlangan asosiy maqsad respublikamiz ta'lim sohasini yanada yaxshilash va shu qatorda bilim oluvchilar bilim samaradorligini yaxshilash. Ko'rgazmali qurollardan foydalanish asosida dars berish ana shunday metodlardan biridir. Insoniyat yaralibdiki hayot davom etar ekan biz harakatda bo'lamiz va shu harakatimiz zamirida mehnat va tiriklik nafasi jo'sh urib turadi. Ilk maktab yoshidanoq fe'l tushunchasi haqida bilib boshlaymiz, har bir fan, har bir hadi harakatimizda ham fe'l borligi bu aniq ko'rinib turgan narsadir, misol tariqasida zamonlar, mehnat-ish, harakatimiz barchasida fe'l tushunchasi mavjud. Boshlang'ich sinflarda fe'l tushunchasi o'rgatish va ular ustida ishlashni o'rgatish maqsadida bir qancha reja va qo'llanmalar ishlab chiqilgan go'yoki fe'l turkumi esgirgan yangilgi qolmagandek tasurot uyg'otishi mumkin, biroq hali ham yosh avlodga fe'l tushunchasi orqali ta'lim – tarbiya, bilim-ko'nikma va malaka berish kerakligi zaruriyati borligini his etamiz. Ta'lim to'g'risidagi qonun va kadrlar tayyorlash milliy dasturida ham olingan jihat yoshlarni har tamonlama kamolga yetgan shaxs o'z kasbining yetuk mutaxasisi sifati tayyorlash bu eng oliy maqsadi sifatida qaraladi. Shunday ekan fe'l turkimini kichik maktab yoshidagi o'quvchilarga o'rgatish bu dolzarb mavzular qatoriga kiradi. Fe'l ustida ishlashda izchillik, bo'limlar orasidagi bog'lanish, dastur materialining hajmi, uni har bir sinfda o'rganish usullari va vositalari shu so'z turkumini o'rganish vazifasi, uning lingvistik xususiyatlari va kichik yoshdagi o'quvchilarning bilish imkoniyatlariga qarab belgilanadi. Fe'l mavzusini o'rganishga razim soladigan bo'lsak asosiy maqsadlarimiz so'z turkumi sifatida dastlabki tushunchani shakllantirish boshlang'ich sinflarda aqliy faoliyatini rivojlantirish, Grammatik, alfagrafik mavzu bilan bog'lagan holda ayrim imloviy qoidalarni o'zlashtirish, o'quvchilar nutqini dastlabki fe'llar bilan boyitishshu bilan birgalikda og'zaki va yozma nutqda fe'ldan to'g'ri foydalanish jihatlari yuzasidan sinflar kesimida ko'rib chiqamiz: 1-sinfda fe'l ustida ishlash; Fe'l ustida ishlashga tayyorgarlik barcha fanlarda bo'lganidek savodga o'rgatish davrida boshlanadi. Bu davrda o'quvchilarning diqqati fe'lining leksik ma'nosiga qaratiladi, leksik ma'nosini tushinish har bir so'z turkumi boshlanishi sanaladi. fe'l uchun tipik hisoblangan leksik ma'nosiga

qaratiladi, fe'l uchun tipik hisoblangan leksik-grammatik ma'noni, ya'ni predmetning harakatini bildirishni umumlashtirish imkonini beradigan aniq material yig'iladi. Boshlang'ich sinflarda dastlabki fe'l ustida ishlash mashqlarini «Alifbe» dagi so'z va mashqlarni o'qish, rasimga qarab gap tuzish bilan bog'lab o'tkaziladi. Bunda o'qituvchi o'quvchilar gap tuzishda mazmunga mos fe'lni topishga, so'z nimani bildirishini va qanday so'roqqa javob bo'lishini aniqlashga yordam beradigan sharoit yaratadi. 2-3-sinflarda fe'lni o'rganish. Bu bosqichning asosiy vazifasi kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda "Fe'l - so'z turkumi" degan tushunchani shakllantirish, bo'lishli va bo'lishsiz fe'llarning ma'nosi va shakliga qarab farqlash ko'nikmasini hosil qilish, bo'lishsizlik qo'shimchasi (-ma) ning talaffuzi va imlosini o'rgatish hisoblanadi. Fe'ning harakat bildirishi yuzasidan o'quvchilarda aniq tasavur hosil qilish uchun o'qituvchi ularga shu darsdagi mehnat jarayonini tasvirlashni, ya'ni o'quvchilarning o'zlari bajarayotgan ish-harakatni aytishni so'raydi, suhbat o'tkazadi. Dasturga ko'ra 3-sinfda bo'lishli va bo'lishsiz fe'llar o'rganiladi. Mavzu suhbat asosida tushuntiriladi. O'quvchilar bo'lishli va bo'lishsiz fe'llarni so'roqlari bilan ikki ustun shaklida yozadilar va so'roqlarini bo'lishsiz fe'l qanday hosil bo'lganini aytadilar. O'quvchilar bilimi mashqlar bilan mustahkamlanadi, bo'lishsizlik qo'shimchasi - ma -mi shaklida talaffuz qilinsa ham, doim aslicha -ma shaklida yozilishi tushuntiriladi. O'quvchilarda bo'lishli va bo'lishsiz fe'llarni ma'nolariga qarab farqlash ko'nikmasini o'stirish uchun bo'lishli fe'ldan bo'lishsiz fe'l hosil qilish, bo'lishsiz fe'llarning talaffuzi va yozilishini qiyoslash, bo'lishsiz fe'llar bilan gaplar tuzish mashqlaridan foydalaniladi. № Bo'lishli fe'llar Bo'lishsiz fe'llar 1 Yozdi Yozmadi. 2 O'qidi O'qimadi. 3 Chizdi Chizmadi. 4 Yasadi Yasamadi. 4-sinfda fe'lni o'rganish Boshlang'ich sinflarni tamomlavchi bosqich 4 sinf sanalganligi sababli fanlar va topshiriqlar biroz murakkablashadi demak 4- sinfda fe'lni o'rganishning vazifalari quyidagilar: 1. Fe'ning shaxs-son qo'shimchalari bilan tuslanishi, zamon qo'shimchasi bilan o'zgarishi haqidagi tushunchani berish va dastlabki ko'nikma hosil qilish, fe'ning leksik ma'nolari, bo'lishli va bo'lishsizligi, gapdagi vazifasi haqidagi bilimni chuqurlashtirish. 2. Nutqda fe'ldan ongli foydalanish malakasini rivojlantirish. Shu maqsadda nutqda ma'nodosh va zid ma'noli fe'llardan matn bilan bog'liq holda o'z va ko'chma ma'noda ishlatilgan fe'llar bilan tanishtirib borishga qaratilgan mashqlardan foydalanish. 3. Zamon qo'shimchalarining talaffuzi va yozilishi haqidagi ko'nikmani hosil qilish. 4. Qo'shma fe'llar va ularning doim alohida yozilishi haqidagi tushunchani berish va dastlabki ko'nikmani hosil qilish hisoblanadi. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda zamon tushunchasi ham ularga o'ziga hosil jihatidan turli mavzular yuzasidan matn tuzish yoki so'zlash vaqtlarida qo'llashdagi natijani oshirishi kuzatiladi. Aynan gapirish vaqtida o'zi to'liq anglamagan holatda gapirishi mumkin bo'lgan va kerakli so'zlarni aytish vaqtida bir qancha vazifalarni keltrib o'tadi. Boshlang'ich sinflarda fe'l tushunchasi yuzasidan qiziqagina ma'lumotlar berib o'tamiz: Fe'llarni shaxs - son. Fe'l zamonlari ularning gapdagi vazifasi o'rganiladi. Fe'llar shaxs - son qo'shimchalarini oladi. Tillarning shaxs - son qo'shimchalari bilan o'zgarishi tuslanish deyiladi. Masalan, o'qidim o'qiyapmiz, o'qiding, o'qiyapman, o'qiyapti, o'qidingiz. Fe'llaridagi ajratib ko'rsatilgan qo'shimchalar shaxs - son qo'shimchalari (tuslovchi qo'shimchalar) dir. Fe'llarda uch shaxs - son (I shaxs, II shaxs, III shaxs) va 2 son (birlilik va ko'plik) bor. Fe'ldagi har bir tuslovchi qo'shimcha ham shaxs, ham sonni ko'rsatadi. Masalan, o'qidim fe'lidagi - m qo'shimchasi I shaxs

birlikni, o'qiyapsan fe'ldagi – son qo'shimchasi II shaxs birlikni ko'rsatuvchi shaxs – son qo'shimchalaridir. Shaxslar Birlik Ko'plik I shaxs - m: tayyorladim - k: tayyorladik II shaxs - ng: tayyorlading - ingiz: tayyorladingiz III shaxs - tayyorladi - (lar) tayyorladilar Fe'llarda uch zamon bor: 1) o'tgan zamon 2) hozirgi zamon 3) kelasi zamon Fe'l zamoni nutq so'zlanib turgan vaqt (payt) ga nisbatan belgilanadi (aniqlanadi). Masalan: o'qidim, o'qigansan, harakatning nutq so'zlanib turgan vaqtdan oldin bajarilganligini bildiradi, shuning uchun ular o'tgan zamon fe'li sanaladi: o'qiyapman, o'qimoqdasan fe'llari harakatning nutq so'zlanib turgan paytda bajarilayotganini bildiradi, shuning uchun bu fe'llar hozirgi zamon fe'li hisoblanadi: o'qimoqchisan, o'qimoqchiman fe'llari harakatning nutq so'zlanib turgan paytdan keyin bajarilishini bildiradi, shuning uchun ular kelasi zamon deyiladi.

Xulosa o'rnida har bir fan va har bir mavzuning o'z orni va mavqiyi bo'lganidek fe'l so'z turkimining ham ilm fan yo'lida o'z darjasi borligi kundek ravshan demaki ona tili va o'qish sovodxonligi o'rganish va keyinchalik ona tili va adabiyot fanini o'rganishda ham avvalo kichik va onson bilimlardan foydalanish kabi fe'lning adstlabki darajasini kor'ib o'tish zaruriyati borligi aniq faktdir. Fe'l turkumini boshlang'ich sinflardan o'rgatish bu ayni vaqtdagi davr talabi ekanligi yoqol ko'rinib turadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Hasanboyev J., va boshqalar "Pedagogika fanida izohli lug'at" Toshkent – 2008
2. Nodirova M. Kurs ishi. "1-2 sinfdagi «Fe'l» turkumini o'rganish" Jizzax – 2020
3. Ashurova, S. F., & qizi Karimova, M. N. (2023). OILADA O 'SMIRLARNING SOG'LOM TURMUSH TARZI VA OILAVIY HAYOT HAQIDAGI TASAVVURLARI SHAKLLANISHINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK OMILLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(5), 363-368.
4. qizi Imonova, MB (2023). MUSIQANING INSON HISSIYOTIGA TASIRI. National Scientific Research International Journal natijalari , 2 (3), 156-161.
5. Иманов, Б., & Имонова, М. (2021). Развитие творческих способностей учеников при выполнении проблемных экспериментов по физике с помощью инновационных технологий. Общество и инновации, 2(2), 222-227.
6. Imonova, M. B. (2023). Oila tinchligi-jamiyat faravonligi asosi. Finland academic research science publisher, 1148-1151.
7. Имонова, М. (2023). Musiqiy tarbiya–qudratli quroldir yohud musiqiy tarbiyaning shaxs shakllanishiga tasiri. Современные тенденции психологической службы в системе образования: теория и практика, 1(1), 35-37.
8. Имонова, М., & Таджиева, Д. (2023). Boshlang'ich sinf oquvchilarida milliy tarbiyani pedagogik va psixologik rivojlanishi qonuniyatlari. Современные тенденции психологической службы в системе образования: теория и практика, 1(1), 74-76.
9. Иманова, М. Б. (2021). ШАХС ХАРАКТЕРИ АКЦЕНТУАЦИЯСИ ВА ДЕСТРУКТИВ ХУЛҚ-АТВОР. Academic research in educational sciences, 2(11), 1399-1403.

10. Imanov, B. (2023). NEGATIVE FACTORS AFFECTING THE QUALITY OF EDUCATION AND WAYS TO ELIMINATE THEM. *Science and innovation*, 2(B3), 355-358.
11. Имонова, М. Б. (2023). ВАЖНОСТЬ СЕСТРОВЫХ ОТНОШЕНИЙ В ЛИЧНОМ РАЗВИТИИ. *FORMATION OF PSYCHOLOGY AND PEDAGOGY AS INTERDISCIPLINARY SCIENCES*, 2(22), 120-123.
12. Imonova, M. B. (2023). Causes of Suicide Tendency in Adolescents. *Journal of Discoveries in Applied and Natural Science*, 1(1), 62-67.
13. Иманов, Б., & Иманова, М. Б. Қ. (2021). ДАРС ТУЗИЛМАСИ ВА УНГА ТАЙЁРГАРЛИК. *Academic research in educational sciences*, 2(5), 1158-1162.
14. Имонова, М. Б. (2023). РОЛЬ ОТНОШЕНИЯ СИБЛИНГА В ПРОБУЖДЕНИИ МОТИВОВ ОБУЧЕНИЯ ДЕТЕЙ. *Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры*, 3(10), 101-104.
15. Imanov, B. B. (2023). O'QUVCHILARNING TABIATDA SODIR BO'LAYOTGAN FIZIK JARAYONLARNI ANGLAB ETISHDA TAJRIBALARNING O'RNI. *Interpretation and researches*, 2(1).
16. Imanov, B. (2023). NEGATIVE FACTORS AFFECTING THE QUALITY OF EDUCATION AND WAYS TO ELIMINATE THEM. *Science and innovation*, 2(B3), 355-358.
17. Imanov, B. B. (2021). Competences in the quality of education and their organization. *ASIAN JOURNAL OF MULTIDIMENSIONAL RESEARCH*, 10(5), 419-424.
18. Imanov, B. B. (2021). Lesson and its analysis as factor of increasing the quality of education. *European scholar Journal*. Available online at://www.scolarzest.com, 1.
19. Summers, D., Kushzhanov, N., Almurzayeva, B., Yesengulova, M., Abdirakhmanova, Y., Safarov, R., & Imanov, B. MORAL DILEMMAS IN DIGITAL & FOREIGN WORLD. *BULLETIN OF NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN ISSN 1991-3494 Volume 2, Number 372 (2018)*, 68-74.
20. Berdievich, IB, & Nazinovich, SDND (2021). Dars va uning tahlili ta'lim sifatini oshirish omili sifatida. *Yevropa olimlari jurnali*, 2 (1), 42-45.
21. Mahmudov, YG, & Imanov, BB (2021). Dars sifati ko'rsatkichlari. *Osiyo ko'p o'lchovli tadqiqot jurnali*, 10 (10), 653-656.
22. Каримова, М. (2023). O'zbek oilalarida qizlarni oilaviy hayot haqidagi tasavvurlarining ijtimoiy-psixologik jihatlari. *Современные тенденции психологической службы в системе образования: теория и практика*, 1(1), 37-40.
23. qizi Karimova, M. N., & Ashurova, S. F. (2023). PROFESSIONAL TA'LIMDA TAHSIL OLAYOTGAN QIZLARNI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASH VA ULARDA SOG 'LOM TURMUSH TARZINI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK ASOSLARI. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(5), 369-373.
24. Karimova, M. (2023). QIZLARNING MUHABBAT BORASIDAGI TASAVVURLARINING OILA MUSTAHKAMLIGIGA TA'SIRI. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 3(2).

25. Каримова, М. (2023). O'zbek oilalarida qizlarni oilaviy hayot haqidagi tasavvurlarining ijtimoiy-psixologik jihatlari. Современные тенденции психологической службы в системе образования: теория и практика, 1(1), 37-40.
26. Ne'Matullayeva, S. (2022). MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA O 'YIN TERAPIYASINI QO'LLASHGA OID QARASHLAR. Science and innovation, 1(B4), 444-449.
27. Nematullaeva, S. (2023). DEVELOPING COMMUNICATION SKILLS IN PRESCHOOL CHILDREN THROUGH GAME THERAPY. Horizon: Journal of Humanity and Artificial Intelligence, 2(4), 86-88.
28. Ne'matullayeva, S. (2022). Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida oyin terapiyasini qo'llashda innovatsion usullar. O 'zbekiston milliy universiteti xabarlar, 1(6).
29. Nematullaeva, S. (2023, April). The role of play therapy in a child's life. In Academic International Conference on Multi-Disciplinary Studies and Education (Vol. 1, No. 1, pp. 9-10).
30. Неъматуллаева, С. Х. (2023). Влияние Игровой Терапии В Формировании Личности Детей. Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture, 4(2), 31-33.
31. Нематуллаева, С. (2023). Maktabgacha yoshdagi bolalarning shaxs sifatida kamolotida o'yin terapiyasining ahamiyati . Современные тенденции психологической службы в системе образования: теория и практика, 1(1), 43-46. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/psychological-service-education/article/view/23475>
32. qizi Ne'matullayeva, S. X., & Ulug'bek qizi Abduqahhorova, M. (2023). BOLA SHAXSINING RIVOJIDA O 'YIN TERAPIYASINI QO 'LLASH SHART-SHAROITLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(9), 341-344.
33. Ne'matullayeva, S. (2022). PERSPECTIVES ON THE USE OF PLAY THERAPY IN PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS. Science and Innovation, 1(4), 444-449.
34. Норбошева, М. А. (2023). КЛАССИФИКАЦИЯ МОТИВОВ УЧЕНИЯ. Educational Research in Universal Sciences, 2(5), 255-258.
35. НОРБОШЕВА, М. А. (2020). Отражение Национальных Ценностей В Национальных Играх. ECLSS Online 2020b, 312.